

Uvod

Dolgo sem omahovala, ali naj napišem knjigo o ženski. Tema je izzivalna, predvsem za ženske; in ni nova. Zaradi spora o feminizmu se je prelilo že dovolj črnila; zdaj je bolj ali manj končan: ne govorimo več o tem. A vseeno se o tem še naprej govori. Ni videti, da bi grozovite neumnosti, ki so jih trosili v zadnjem stoletju, kaj prida razjasnile problem. Sicer pa – ali je kakšen problem? In kakšen je? Ali sploh so ženske? Teorija o večni ženskosti ima seveda še vedno privržence; ti šušljajo: »One celo v Rusiji niso nič manj ženske.« A drugi dobro obveščeni ljudje – včasih celo isti – vzdihujejo: »Ženska se izgublja, ženska je izgubljena.« Ne ve se več prav dobro, ali še obstajajo ženske, ali bodo vedno obstajale, če si je treba to želeti ali ne, kakšno mesto zavzemajo v tem svetu, kakšno mesto bi morale zavzemati. »Kje so ženske?« se je pred nedavnim spraševala neka hitro izginula revija.¹ A najprej: kaj je to ženska? »*Tota mulier in utero*: ženska je maternica,« je trdil nekdo. Vendar pa poznavalci, kadar govorijo o določenih ženskah, sklenejo: »To niso ženske,« pa čeprav imajo uterus kot vse druge. Vsi soglasno ugotavljajo, da v človeški vrsti obstajajo ženski osebki; tako kot nekdanj, danes predstavljajo približno polovico človeštva; a vendarle nam govorijo, da je »ženskost v nevarnosti«; prigovarjajo nam: »Bodite ženske, ostanite ženske, postanite ženske.« Vsako človeško bitje ženskega spola torej ni nujno ženska; imeti mora svoj delež pri tej skrivnostni in ogroženi realnosti, ki se ji pravi

¹ Z naslovom *Franchise (Odkritost)*.

ženskost. Ali se ta izloča iz jajčnikov? Ali pa je nekaj otrdelega v globini platonističnega neba? Ali jo je mogoče že s šuštenjem kikle zvabiti na zemljo? Čeprav si nekatere ženske vneto prizadevajo, da bi bile njeno utelešenje, niso še nikoli nikjer ustoličili njenega modela. Najraje jo opisujejo z ohlapnimi in mamljivo lesketajočimi izrazi, ki so videti, kot bi si jih izposodili v govoricni jasnovidki. V času Tomaža Akvinskega se je kazala kakor esenca, ki jo je bilo mogoče tako zanesljivo definirati, kakor uspavalni učinek maka. Toda konceptualizem je izgubil velik del svojega vpliva: biološke in družbene znanosti ne verjamejo več v obstoj nespremenljivih, stalnih entitet, ki bi definirale dani značaj, kot na primer značaj ženske, Juda ali črnca; značaj pojmujejo kot sekundarno reakcijo na določeno situacijo. Če danes ženskosti ni več, potem je nikoli ni bilo. Ali to pomeni, da beseda »ženska« nima nobene vsebine? Prav to odločno zatrjujejo privrženci razsvetljenske filozofije, racionalizma in nominalizma: ženske naj bi bile zgolj tisti del človeških bitij, ki jih poljubno označuje beseda »ženska«; Američanke še posebej radi menijo, da ženske kot take ni; če se ima kakšna zaostala oseba še vedno za žensko, ji prijateljice svetujejo psihoanalizo, ki naj bi jo odrešila te obsesije. V zvezi z nekim, tudi sicer precej ogorčenje zbujujočim delom z naslovom *Moderna ženska: izgubljen spol* (*Modern Woman: a Lost Sex*), je Dorothy Parker zapisala: »Ne morem biti nepristranska do knjig, ki obravnavajo žensko kot žensko (...). Po mojem mnenju moramo biti vsi, moški in ženske, karkoli že smo, pojmovani kot človeška bitja.« Toda nominalizem kot nauk je precej kratkega dometa; in antifeministi lahko zlahka dokažejo, da ženske niso moški. Ženska je prav gotovo tako kot moški človeško bitje: a to je abstraktna trditev; dejstvo je, da je vsako konkretno človeško bitje vedno posamezno situirano. Odklanjanje pojmov večne ženskosti, črnske duše, judovskega značaja še ne pomeni zanikanja, da danes obstajajo Judje, črnici, ženske: takšno zanikanje za prizadete osebe ne predstavlja nikakršne osvoboditve, ampak zgolj beg v neavtentičnost. Jasno je, da nobena ženska same sebe ne more brez izneverjenja² situirati zunaj svojega spola. Neka znana pisateljica pred

² Fr. *mauvaise foi* – neiskrenost, nepoštenost, nezvestoba, dvoličnost, varljivost; kot eden temeljnih pojmov eksistencializma pa pomeni nasprotje avtentičnosti – torej to,

nekaj leti ni pustila, da bi bil njen portret objavljen v seriji fotografij, ki je bila posebej posvečena pisateljicam: hotela je, da jo uvrstijo med moške; a zato, da je dosegla takšno posebno pravico, je izkoristila vpliv svojega moža. Ženske, ki trdijo, da so kot moški, pri tem zase nič manj ne terjajo moškega spoštovanja in čaščenja. Spomnim se tudi tiste mlade trockistke, ki je stala na odru sredi burnega zborovanja in se kljub svoji očitni krhkosti s stisnjeno pestjo pripravljala, da udari; zanikala je svojo žensko šibkost; a svojo enakost je hotela dokazati zaradi ljubezni do nekega borca. Izzivalna drža, ki se je Američanke krčevito oklepajo, dokazuje, da jim občutenje lastne ženskosti ne da miru. In v resnici je dovolj že, če pogledamo okrog sebe, pa lahko ugotovimo, da je človeštvo razdeljeno na dve kategoriji individuov, ki se vidno razlikujejo po oblačilih, po obrazu, telesu, nasmehih, hoji, zanimanjih in opravilih: morda so te razlike površinske, morda jim je namenjeno, da bodo izginile. Gotovo pa je, da zaenkrat obstajajo kot v oči bijoča očitnost.

Če funkcija samice ne zadostuje kot definicija ženske, če kot njeno razlago odklanjamo tudi »večno ženskost« in če kljub temu priznavamo, da – četudi le začasno – na zemlji obstajajo ženske, si moramo zastaviti vprašanje: kaj je ženska?

Že sama naznanitev problema me napelje na prvi odgovor. Zgovorno je že to, da ga zastavljam. Moškemu ne bi padlo na pamet, da bi napisal knjigo o posebni situaciji, ki jo v človeški vrsti zavzemajo moški osebk³.

da nekdo govori ali dela nekaj, v kar v resnici ne verjame, ali si pripisuje neutemeljene pravice zato, da bi lažje opravičeval samega sebe; oziroma to, da nekdo iz kakšne koristi vara samega sebe. V človekovi vrženosti v svet je to beg pred tesnobo in svobodo, ki mu nalaga odgovornost, da sam podeljuje smisel celoti dejstev, ki sestavljajo njegovo situacijo v tem svetu. Nasprotna moralna drža je *bonne foi*, ki se v slovenščino prevaja kot dobra vera, kar pa je v tem kontekstu neustrezno. *Mauvaise foi* smo se odločili prevajati kot »izneverjenje« (*bonne foi* pa z njegovimi nasprotji »neizneverjenje«, »brez izneverjenja«), kar se nam zdi mnogo bližje vsem tem pomenom kot doslej najpogosteje uporabljana »neiskrenost«. Ob tem pa je treba pripomniti, da avtorica *mauvaise foi* pogosto uporablja tudi v običajnejšem, bolj vsakdanjem pomenu neiskrenosti in lažnivosti. (Op. prev.)

³ Kinseyjevo poročilo se na primer omejuje na definicijo spolnih značilnosti ameriškega moškega, kar je nekaj popolnoma drugega.

Če se hočem definirati, moram najprej razglasiti: »Ženska sem.« Ta resnica je ozadje, iz katerega bo izhajala vsaka druga trditev. Moški se nikoli takoj na začetku ne opredeli kot individuuum določenega spola: samo po sebi se razume, da je moški. Rubriki »moški spol/ženski spol« v matičnih knjigah in v navedbah osebnih podatkov se samo formalno zdita simetrični. Razmerje med spoloma ni razmerje med električnima nabojema, med poloma: moški predstavlja obenem pozitivnost in nevtralnost, tako da se v francoščini beseda »les hommes« (»možje« in »ljudje«)⁴ uporablja kot oznaka človeških bitij, saj se je, posamezni pomen besede »vir« izenačil s splošnim pomenom besede »homo«. Ženska nastopa kot negativnost, tako da se ji vsaka določitev, ki se ji pripisuje, pripisuje kot omejitev, brez recipročnosti. Včasih me je med kakšnim razpravljanjem o abstraktnih rečeh razdražilo, če sem od moških zaslišala besede: »To mislite zato, ker ste ženska.« Ob tem sem se zavedala, da bi bil moja edina obramba odgovor: »Tako mislim zato, ker je to res,« kar bi izključevalo mojo subjektivnost. Ni bilo govora, da bi odgovorila: »Vi pa mislite nasprotno, zato ker ste moški.« Kajti samoumevno je, da biti moški ni kakšna posebnost: moški ima kot moški prav, ženska je tista, ki nima prav. Malone na isti način, kot je za Stare obstajala absolutna navpičnica, glede na katero se je določala poševnost, obstaja absolutni človeški tip in to je moški tip. Ženska ima jajčnike, maternico; in to so tiste posebne okoliščine, ki jo omejujejo na njeno subjektivnost; rado se govori, da misli s svojimi žlezami. Moški vzvišeno pozablja, da tudi njegova telesna zgradba vsebuje hormone, moda. Svoje telo dojema kot neposredno in normalno razmerje s svetom, ki ga po lastnem mnenju zaznava v njegovi objektivnosti, medtem ko žensko telo pojmuje kot telo, ki ga

4 *L'homme* po slovarju francoskega jezika *Petit Robert* najprej pomeni »moški ali ženski osebek, ki pripada najbolj razviti živalski vrsti na zemlji, sesalec, ki sodi v družino človečnjakov« in »današnje človeško bitje, pojmovano kot družbeno bitje«; šele nato pa »človeško bitje moškega spola«. Prvi ali drugi pomen je torej razviden iz konteksta, vendar pri S. de Beauvoir včasih, predvsem v kasnejših opisih razvoja človeške družbe, ni povsem jasno, kdaj od splošnega pomena človeškega bitja prehaja k pomenu moškega osebk. (Op. prev.)

otežuje vse, kar je zanj specifično: kot oviro, kot ječo. »Ženska je ženska zaradi umanjkanja določenih lastnosti,« pravi Aristotel. »Značaj žensk moramo pojmovati kot značaj, ki trpi za neko naravno hibo.« In Tomaž Akvinski v navezavi nanj razglša, da je ženska »pomanjkljivi moški«, ⁵ »naključno« bitje. Kar je simbolizirano v Genezi, kjer Eva nastopa kot narejena iz – po Bossuetovih besedah – Adamove »nadštevilne kosti«. Človeštvo je moškega spola in moški ženske ne definira same po sebi, ampak glede nase; ne pojmuje je kot avtonomno bitje. »Ženska, relativno bitje ...« je zapisal Michelet. In tako gospod Benda v delu *Urielovo poročilo (Rapport d'Uriel)* zatrjuje: »Moško telo ima smisel samo po sebi, tudi če odmislimo žensko telo, medtem ko je videti, da je temu smisel odvzet, če si ob njem ne predstavljamo moškega (...). Moškega je mogoče misliti brez ženske. Nje brez moškega ni mogoče misliti.« In ni nič drugega kot to, kar glede nje odloči moški; tako se v francoščini zanjo rabi oznaka »spol«, ⁶ kar pomeni, da se moškemu kaže predvsem kot spolno določeno bitje: ona je zanj spol in je torej spol v absolutnem smislu. Določena je glede na moškega in se razlikuje glede nanj, ne pa on glede nanjo; ona je nebitveno nasproti bistvenega. On je Subjekt, on je Absolutno: ona je Drugi.⁷

⁵ *Homme manqué* – torej moški, ki nosi v sebi neki *manque* – pomanjkljivost, umanjkanje, nepolnost; izraz pa je mogoče razumeti tudi kot ponesrečeni moški. Na vse te pomene se avtorica kasneje nanaša tudi pri uporabi izraza *garçon manqué* – ta v uveljavljenem pomenu označuje deško dekle, dekle, ki se fantovsko obnaša; glede na omenjeno ozadje pa nosi tudi pomen pomanjkljivega, ponesrečenega, ne do kraja izoblikovanjega dečka. (Op. prev.)

⁶ *Sexe* v francoščini poleg spola, spolnih značilnosti, organov in odnosov lahko pomeni tudi ženski spol v celoti. (Op. prev.)

⁷ To idejo je najbolj nedvoumno izrazil E. Lévinas v razpravi *Čas in drugi*, slov. prev. 1998. Takole jo izraža: »Ali ne obstaja položaj, v katerem bi neko bitje drugost nosilo v pozitivnem smislu, kot bitnost? Kakšna je drugost, ki ne vstopa povsem preprosto v zoperstavitev dveh vrst istega rodu? Mislim namreč, da obstaja nasprotnost, ki je absolutna nasprotnost, nasprotje, v katerem medsebojno nasprotstvo (nasprotujočih si členov odnosa) ni v ničemer prizadeto z odnosom, ki se lahko vzpostavi med njim in med njegovo soodnosnico: nasprotstvo, ki vsakemu členu odnosa dovoljuje, da ostane absolutno drug. To nasprotje je ženskost. Spol ni kakršnakoli specifična razlika (...). Spolna razlika tudi ni protislovje. Spolna razlika ni dvojnost dveh komplementarnih členov, kajti dva komplementarna člena predpostavljata vnaprej obstoječo celoto (...).

Kategorija Drugega je ravno tako izvorna kakor zavest sama. V najprimitivnejših družbah, v najstarodavnejših mitologijah vedno najdemo dvojnost, ki je dvojnost med Istim in Drugim; ta delitev najprej ni bila v znamenju spolne delitve, odvisna ni od nobene empirične danosti: to se med drugim razkriva v Granetovih delih o kitajski misli, v Dumézilovih delih o Indiji in o Rimu. Dvojice Varuna – Mitra, Uran – Zevs, Sonce – Mesec, Dan – Noč sprva niso vsebovale nobenega ženskega elementa; in nasprotja med Dobrim in Zlim, med dobrodejnimi in zlonosnimi principi, med desnim in levim, med Bogom in Luciferjem tudi ne; drugost je temeljna kategorija človeškega mišljenja. Nobena skupnost se ne definira kakor Eno, ne da bi sebi nasproti nemudoma postavila Drugega. Dovolj je že, če se v kupeju po naključju zberejo trije potniki, pa že vsi potniki razen njih postanejo »drugi«, ki so na nejasen način sovražni. Za vaščana so vsi ljudje, ki niso pripadniki njegove vasi, sumljivi »drugi«; domačinu iz neke dežele se vsi prebivalci iz drugih dežel razen njegove kažejo kot »tujci«; Judje so »drugi« za antisemita, črnici za ameriške rasiste, domorodci za koloniste, proletarci za razred kapitalistov. Na koncu poglobljene študije o raznoličnih figurah primitivnih družb je Lévi-Strauss lahko sklenil: »Prehod iz naravnega stanja v kulturno stanje določa človekova zmožnost, da biološka razmerja misli v obliki sistemov opozicij: dvojnost, menjavanje, nasprotje in simetrija, ne glede na to, ali se kažejo v določenih ali v nejasnih oblikah, ne predstavljajo toliko pojavov, ki bi jih bilo treba razložiti, kakor temeljne in neposredne danosti družbene realnosti.«⁸ Teh pojavov ne bi bilo mogoče razumeti, če bi bila človeška realnost zgolj *Mitsein*, ki bi temeljil na solidarnosti in

Drugost se dovrši v ženskosti. Ta je pojem iste ravni, vendar nasprotnega smisla kot zavest.« (Iz poglavja Eros.)

Predvidevam, da gospod Lévinas ne pozablja, da je tudi ženska zase zavest. Vendar pa je osupljivo, kako odločno prevzema gledišče moškega, ne da bi opozoril na recipročnost subjekta in objekta. Ko zapiše, da je ženska nedoumljivost, ima s tem v mislih, da je nedoumljivost za moškega. Tako da je ta opis, ki naj bi bil objektivni, v resnici potrditev privilegija moških.

8 C. Lévi-Strauss, *Les structures élémentaires de la parenté*. C. Lévi-Straussu se zahvaljujem, ker mi je prijazno dal na razpolago korekturne pole svoje razprave, na katero se v veliki meri opiram v drugem delu 1. knjige.